

نکته

مشارکت پررنگ زنان در اقتصاد صنایع دستی

مهشید فرزین فر

کارشناس اشتغال

تعاونی‌های زنان پایگاه‌هایی هستند که حداقل ۷۰درصد اعضای آن‌ها را زنان تشکیل می‌دهند. براساس آخرین آمارها ۶۶هزار نفر از زنان در نزدیک به ۷۰۰۰ تعاونی در کشور فعالیت می‌کنند. بنابر اعلام معاونت امور تعاون وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی، ۴۵درصد از تعاونی‌های زنان در گرایش‌های فرش دستباف، صنعت و صنایع دستی، ۱۸درصد در گرایش کشاورزی، ۲۲درصد در رشته خدمات و ۱۴درصد در سایر گرایش‌ها فعالیت دارند. مشکلات اقتصادی نظیر وضعیت مالی ضعیف زنان عضو، کم بودن مقدار وام پرداختی، بالا بودن سود وام به تعاونی روستایی زنان از سبب بانک‌های حمایت‌کننده، عدم تخصیص اعتبار و بودجه به تعاونی روستایی از سوی سازمان‌های ذی‌ربط و پایین بودن سرمایه مالی تعاونی روستایی زنان از مضلات مهم این بخش محسوب می‌شود. با این حال همچنان عضویت در تعاونی‌ها به عنوان عرصه‌ای برای مشارکت زنان در بخش خرد اقتصاد مورد توجه است.

شکل‌های سنتی تعاونی که برهمراهی و همیاری اهالی روستاها و به‌ویژه زنان برای تهیه، تولید و عرضه محصولات کشاورزی و صنایع دستی مبتنی بود، از گذشته‌های دور وجود داشته است. گزارش‌ها نشان می‌دهد که سابقه تشکیل تعاونی‌های زنان در ایران به شکل سازمان‌یافته آن به دوره مشروطه و فعالیت‌های کنشگران اجتماعی چون «صدیقه دولت‌آبادی» برمی‌گردد که بیشتر در شهرهای یزد، کرمان و اصفهان فعال بودند. با این حال، اولین تعاونی‌های ویژه زنان به شکل امروزی در سال ۱۲۷۳ و پس از تشکیل دفتر امور زنان نهاد ریاست‌جمهوری و تشکیل دفاتر زنان در وزارتخانه‌های مختلف به‌ثبت رسید. گرچه تشکیل این تعاونی‌ها با رویکرد جنسیتی از سوی برخی پژوهشگران مسائل زنان فاقد اساس و پایه علمی اعلام شد، اما برخی کنشگران حوزه زنان معتقد بودند که در شرایطی که زنان از موقعیت‌های برابر در دسترسی به فرصت‌ها برخوردار نیستند، تشکیل تعاونی‌های مذکور گامی به پیش برای افزایش مشارکت اقتصادی زنان است. این اقدامات البته مورد استقبال طیف‌هایی از زنان علاقه‌مند به مشارکت در تعاونی‌ها به‌ویژه زنان روستایی قرار گرفت. موفقیت زنان در تعاونی‌های روستایی باعث شد که وزارت تعاون نیز توجه ویژه‌ای به تعاونی‌های زنان نشان بدهد و شروع به تشکیل تعاونی‌های زنان کند.

مداخله دولت در انجام امور تعاونی‌ها و فقدان استقلال آن‌ها و کمبود تسهیلات و منابع مالی و آموزشی برای حمایت ازجمله مشکلاتی بود که تعاونی‌ها گرفتار آن بودند. با وجود چنین مشکلاتی، اولین تعاونی زنان روستایی به همت گروهی از فعالان زنان در روستای آبسرد دماوند تشکیل شد.

تشکیل این پایگاه‌ها گرچه بر توسعه اقتصادی به‌ویژه در روستاها متمرکز بود، اما اهداف کلان اجتماعی در جهت توانمندسازی زنان رانیز دنبال می‌کرد. آموزش‌های محیط‌زیستی، بهداشت، مسائل جمعیتی، خانواده و الگوهای عضویت و مشارکت در تعاونی به زنان عضو آموزش داده شد. آموزش‌هایی که آثار آن بعدها در سطح کلان به افزایش مشارکت سیاسی و اقتصادی تعدادی از زنانی که خود گرداننده یک تعاونی روستایی بودند، انجامید.

تشکیل تعاونی‌های زنان به عنوان یکی از راهبردهای کاهش نابرابری‌ها و افزایش مشارکت در کلیه امور اقتصادی و اجتماعی به دولت‌ها توصیه می‌شود. سازمان بین‌المللی کار قوياً تشکیل و حمایت از تعاونی‌های زنان را مورد دفاع قرار می‌دهد. (ILO) تأکید می‌کند که توانمندسازی و مشارکت اقتصادی، افزایش درآمد و معیشت، توسعه مهارت و رهبری و افزایش قدرت چانه‌زنی جمعی جزو مزایای تشکیل این تعاونی‌ها برای زنان به شمار می‌رود. این در حالی است که یکی از مشخصه‌های کار شایسته و حمایت اجتماعی از دیدگاه سازمان بین‌المللی کار ایجاد فرصت‌هایی برای افزایش مشارکت گروه‌های مختلف اجتماعی در امور اقتصادی فارغ از جنسیت به حساب می‌آید.

تعاون

بیش از ۱۰۰ هزار واحد در بخش تعاون فعالیت می‌کنند

توسعه اقتصادی در گرو رشد تعاونی‌ها

با اشتغالزایی ۱.۸ میلیون نفر در کشور فعال هستند و می‌توانند نقش مؤثری در توسعه اقتصاد مردمی ایفا کنند. گرایش‌های خدمات، کشاورزی و صنعت به ترتیب مهم‌ترین بخش‌های فعالیت‌های اقتصادی تعاونی‌ها را تشکیل می‌دهند.

را تحت فشار قرار می‌دهد.

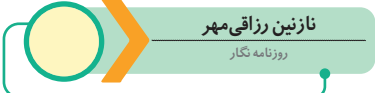
● **کمبودهای قانونی:** مسائل اساسی بخش تعاون ناشی از کاستی‌های قانونی و عدم شفافیت مقررات مربوط به بخش‌های مختلف اقتصاد کشور است.

با برشمردن این چالش‌ها، کارشناسان اقتصادی بر این باورند که گرچه بخش تعاون می‌تواند نقش مهمی در رشد و توسعه کشور ایفا کند، اما برای این منظور لازم است موانع و چالش‌هایی که در راه توسعه این بخش قرار دارند شناسایی و حل شوند.

کارکرد تعاونی‌ها

تعاریف و دیدگاه‌های مختلفی درخصوص کارکرد تعاونی‌ها وجود دارد که با توجه به ساختار سیاسی و اقتصادی دولت‌ها در جهت توسعه اقتصادی مورد استفاده قرار می‌گیرد. با این حال ریشه‌شناسی خاستگاه و کارکرد اصلی تعاونی‌ها نشان می‌دهد که این سازوکارهای تشکیلاتی اغلب به عنوان ابزار برای توانمندسازی

تعاونی‌ها به عنوان واحدهای خرد اقتصادی از جایگاه چندان مطلوبی در اقتصاد ایران برخوردار نیستند. براساس آخرین آمار ارائه شده از سوی مرکز برنامه‌ریزی و مطالعات راهبردی وزارت کار، تعداد کل تعاونی‌های فعال در کشور در حدود ۱۰۰ هزار و ۹۰۰ تعاونی است که

نازنین رزاقی‌مهر

روزنامه نگار

بخش تعاون به عنوان یکی از سه بخش اقتصادی کشور مصرح در اصل (۴۴) قانون اساسی با سابقه‌ای بیش از ۹ دهه در ایران فرازونشیب‌های بسیاری را پشت سر گذاشته است. به نحوی که با وجود تأکیدات صریح قانونی برای تشکیل و توسعه تعاونی‌ها در سال‌های پس از انقلاب، همچنان چالش‌های زیادی در مسیر فعالیت آن‌ها قرار دارد. طبق آخرین آمار مرکز برنامه‌ریزی و مطالعات راهبردی وزارت تعاون، کار و رفاه اجتماعی از میان حدود ۱۰۰ هزار و ۹۰۰ تعاونی فعال، حدود ۲۵درصد از تعاونی‌های فعال در گرایش خدمات، نزدیک به ۱۶.۲درصد در حوزه کشاورزی قرار می‌گیرند.

همچنین از تعداد کل شاغلان تعاونی‌های فعال در حال بهره‌برداری ۲۵.۸درصد در گرایش مسکن و ۱۶.۳درصد در گرایش خدمات و ۱۵.۷درصد در گرایش تأمین نیاز مصرف‌کنندگان و مابقی در سایر گرایش‌ها فعالیت می‌کنند. متوسط تعداد شاغلان تعاونی‌های کل کشور ۲۰.۳ نفر است. این شاخص برای تعاونی‌ها با گرایش اعتبار ۸۶ نفره با گرایش تولیدی توزیعی ۸۲نفر و تأمین نیاز مصرف‌کنندگان ۲نفر و گرایش مسکن ۳۸نفر است.

چالش‌های بخش تعاونی

کارشناسان اقتصادی معتقدند که تعاونی‌ها، علاوه بر بهبود وضعیت زندگی و تأمین نیاز اعضا، اهداف اجتماعی مانند عدالت، مسئولیت‌پذیری و همکاری گروهی را دنبال می‌کنند. با این حال بخش تعاون کشور در طول دو دهه گذشته در مسیر دستیابی به استانداردهای عملکردی و تحقق اهداف خود مشکلاتی داشته که اهم آن‌ها عبارت‌اند از:

● **فقدان الگوی استراتژیک در توسعه تعاونی‌ها:** بخش تعاون به دلیل فقدان انسجام در مدیریت کلان و عدم توجه کافی به پتانسیل‌های کشور، به الگوی استراتژیکی برای توسعه تعاونی‌ها نیاز دارد.

● **مجمع عمومی سازمان ملل در نوامبر سال ۲۰۲۳ تصمیم گرفت که سال ۲۰۲۵ میلادی را به عنوان سال جهانی تعاون نامگذاری کند.** این قطعنامه همه کشورهای عضو همچنین سازمان ملل متحد و سایر ذی‌نفعان مرتبط را تشویق می‌کند تا از سال جهانی تعاون

کسب‌وکار تعاونی و نقش آن‌ها در تسریع اهداف توسعه پایدار، شتاب بیشتری خواهد بخشید.

علاوه بر این گزارش ۲۰۲۳ دبیرکل سازمان ملل متحد در مورد نقش تعاونی‌ها در توسعه اجتماعی بیانگر این است که تشکیل اکوسیستم کارآفرینی به عنوان یک راه کلیدی برای حمایت از ظرفیت تعاونی‌ها در جهت افزایش رفاه اقتصادی و اجتماعی ضروری است. توصیه‌های سازمان ملل در این زمینه بر تحقیق، جمع‌آوری داده‌ها، گفت‌وگو در سطح تعاونی‌ها و سیاست‌گذاران، پشتیبانی فنی و ظرفیت‌سازی متمرکز دارد.

در همین راستا، سازمان ملل جهت تقویت و توسعه فعالیت‌ها مجموعه‌ای از سیاست‌ها و اقدامات کلیدی را پیشنهاد می‌کند که می‌تواند به تعاونی‌ها در تحقق پتانسیل کامل خود برای حمایت از کشورهای عضو برای دستیابی به اهداف توسعه پایدار (SDGs) کمک کند. ایجاد مشاغل مناسب، پیشبرد ریشه‌کنی فقر و ارتقای پایداری زیست‌محیطی ازجمله این اقدامات است. در این گزارش آنتونیو گوترش، دبیرکل سازمان ملل متحد، بر چگونگی ترویج توسعه پایدار تعاونی‌ها در سه بعد توسعه اجتماعی، توسعه اقتصادی و حفاظت از محیط‌زیست که به شمولیت اجتماعی و ریشه‌کنی فقر و گرسنگی می‌انجامد، تأکید کرده است. براساس این متن، اگرچه کشورهای عضو، تعاونی‌ها را به عنوان شرکای کلیدی برای توسعه پایدار به رسمیت شناخته‌اند، اما این پایگاه‌ها در مقایسه با سهم بالقوه عظیم خود، همچنان نقش نسبتاً کمی در سیاست‌ها و عملکرد کلی اقتصادی و اجتماعی ایفا می‌کنند.

کارشناسان معتقدند، تعاونی‌ها می‌توانند به وضعیت اقتصادی زنان و همچنین ظرفیت‌سازی برای آن‌ها از طریق آموزش مهارت‌های کلیدی کمک کنند و توسعه اجتماعی و اقتصادی همه افراد ازجمله جوانان، افراد مسن و افراد دارای معلولیت را ارتقا دهند. تعاونی‌ها می‌توانند با ایفای نقش به عنوان سهام‌داران اصلی در مسیرهای ملی تحول، در جهت پایداری تاب‌آوری، سیستم‌های غذایی فراگیر و بهبود امنیت غذایی جهانی

جایگاه تعاونی‌ها در اقتصاد جهانی کجاست؟

به عنوان فرصتی برای ارتقای تعاونی‌ها و افزایش آگاهی در زمینه مشارکت آن‌ها در اهداف توسعه پایدار و توسعه کلی پایگاه‌های اجتماعی و اقتصادی منتفع شوند. اما در این میان، جایگاه کشور ما در بخش تعاون کجاست؟

تعاون از بازارهای پولی را از طریق تسهیل در صدور مجوز مؤسسات مالی و پولی و بانک‌های تعاونی به ۱۵درصد برساند. همچنین، سرمایه بانک توسعه تعاون و صندوق ضمانت سرمایه‌گذاری تعاون به‌طور سالانه باید از طریق اجرای بند «۲» ماده (۱۲۹) قانون اجرای سیاست‌های اصل (۴۴) قانون اساسی تقویت شود. از سوی دیگر، در بند «د» اصل (۴۴) قانون اساسی در دو جزء به تعاونی‌ها توجه شده است. بند «۱-» توانمندسازی تعاونی‌ها را مطرح کرده، در بند «۲-» اختصاص ۳۰درصد از درآمدهای حاصل از واگذاری، به تعاونی‌های فراگیر ملی در راستای فرزنددایی مورد توجه قرار گرفته و در بند «۴-» اعطای تسهیلات برای تقویت تعاونی‌ها مورد ملاحظه بوده است.

با این حال گزارش‌ها حاکی است که سهم بخش تعاون در اقتصاد ملی بین ۶تا ۷درصد است. مبتنی بر آمار ارائه شده، بیش از ۱۹۰ هزار تعاونی در کشور ثبت شده که ۴۳درصد آن‌ها غیر فعال و راکد هستند. طبق این آمار مزیت‌های اقتصادی و اجتماعی تعاونی‌ها به درستی شناخته نشده و روند توسعه آن‌ها با برخی چالش‌ها مواجه است. مشکلات و آسیب‌های بخش تعاون اعم از مسائل حقوقی و قضایی، مسائل روابط انسانی، بودجه، کمزنگ شدن روح تعاون و حضور افراد غیرتعاون‌گرا در لوی تعاونی، همگی برنامه خسته از دو محور کلی شامل مسائل قانونی و باورهای ذهنی نامولد دربارۀ تعاونی‌هاست.

در واقع با وجود ظرفیت‌های اقتصادی و اجتماعی بسیاری که به لحاظ قانونی برای توسعه و تقویت بخش تعاون و ارتقای جایگاه آن در قوانین بالادستی کشور پیش‌بینی شده، تعاونی آن گونه که باید رونق نگرفته و هدف‌گذاری سهم ۲۵درصدی بخش تعاون در برنامه پنجم توسعه محقق نشده است. به باور کارشناسان عدم اجرای صحیح قوانین و مقررات مربوط به بخش تعاون، عدم واگذاری تصدیگری‌ها با اولویت بخش تعاون و عدم محاسبه آمارهای بخش تعاون در بخش‌های مختلف اقتصاد در تحقق نیافتن این اهداف مؤثر بوده است.

مشارکت مهمی داشته باشند. همچنین برای بهبود عملکرد تعاونی‌ها راهکارها و پیشنهادات سیاستی ارائه شده که قابل توجه است. استفاده از ظرفیت شرکت‌های توسعه عمران شهرستان‌ها جهت افزایش مشارکت مردم در طرح‌های تولیدی و عمرانی، ایجاد بسترهای لازم آیین‌نامه و زیرساخت‌های فنی برای واگذاری شرکت‌های دولتی و دارایی‌های دولت در قالب روش‌های پیمان، مدیریت اجاره به‌شرط تملیک و اجاره جهت افزایش مشارکت اقتصادی مردم، هدایت منابع حاصل از سود سهام عدالت به سمت فعالیت‌های تولیدی در مناطق محروم و کمتر برخوردار، استفاده بهینه از نهادهای تخصصی مالی بخش تعاون در فرایند تأمین مالی بنگاه‌های تولیدی، ایجاد شهرک‌های تخصصی نیروگاهی و جذب سرمایه‌گذاری آحاد مردم در قالب ساختار تعاونی برای ایجاد نیروگاه‌های کوچک و متوسط با تمرکز بر نیروگاه‌های تجدیدپذیر، ساماندهی متقاضیان و سرمایه‌گذاران حوزه مسکن و خواستاران احداث زیرساخت‌های شهری در قالب تعاونی‌های مسکن، استفاده از ظرفیت تعاونی‌های دهیاری‌ها جهت مشارکت مردم در طرح‌های عمرانی روستاها، استفاده از مدل سهام‌دار غیرعضو جهت توسعه کارآفرینی اجتماعی، عملیاتی‌سازی معاملات تهاتری در بورس کالا و استفاده از ظرفیت تعاونی‌های مرزنشین جهت توسعه مشارکت مردم مناطق مرزی از این دست راهکارها محسوب می‌شوند.

چشم‌انداز تعاونی‌ها در ایران

براساس قوانین بالادستی، حوزه تعاونی یکی از ارکان اقتصاد کشور به شمار می‌رود. به نحوی که طبق اصول (۴۲) و (۴۴) قانون اساسی، یکی از بخش‌های مهم اقتصادی، بخش تعاونی است که با پویایی آن بخش بزرگی از مشکلات اقتصادی از نظام توزیع تا بیکاری برطرف و گام مؤثری جهت ایجاد اشتغال پایدار و حذف دلالی و واسطه‌گری برداشته می‌شود. در ماده (۱۲۴) قانون برنامه پنجم توسعه بر الگوی تعاونی تأکید شده است، مبتنی بر این ماده، دولت مکلف است سهم بخش